

NEDERLAND DOOR COLOMBIAANSE OGEN

De roman 'Una holandesa en América' (1888) van Soledad Acosta de Samper

76

THE NETHERLANDS THROUGH COLOMBIAN EYES

The novel 'Una holandesa en América' (1888) by Soledad Acosta de Samper

In 1888, Soledad Acosta de Samper, a well-known writer and journalist in Colombia's capital Bogotá, published the novel *Una holandesa en América*. This article presents an imagological analysis of how the Dutch and the Netherlands are represented in her novel, and discusses Acosta's possible intentions in writing this book as well as her reasons for choosing a Dutch protagonist. It argues that the images of the Dutch were meant to serve as examples for Acosta's Colombian audience in a period in which the country was still engaged in nation building after gaining independence from Spain in 1819.

In 2016 was Nederland gastland op de internationale boekenbeurs FILBO die jaarlijks wordt georganiseerd in de Colombiaanse hoofdstad Bogotá. Ter gelegenheid hiervan gaven enkele Nederlandse auteurs lezingen en optredens en was er aandacht voor in het Spaans vertaalde Nederlandstalige literatuur. Ook verscheen er een herdruk van *Una holandesa en América*, een roman van de Colombiaanse schrijfster Soledad Acosta de Samper (1833-1913). Aan de hand van de wederwaardigheden van de half-Nederlandse Lucía, in de roman bij voorkeur aangeduid als *nuestra holandesa* ('onze Hollandse'), geeft Acosta een literaire verbeelding van Nederland en de Nederlanders. Lucía is een positieve heldin, die ondanks twijfels, vragen en problemen als rolmodel wordt gepresenteerd aan het Colombiaanse lezerspubliek van het derde kwart van de negentiende eeuw. Haar kwaliteiten worden daarbij nadrukkelijk gerelateerd aan haar land van herkomst, Nederland. Interessante vragen die zich opdringen zijn onder andere: in welke context schreef Acosta het boek en in welk kader presenteerde zij rolmodel Lucía? En: waarom koos de auteur juist voor een Nederlandse hoofdpersoon?

Na een korte introductie op de auteur en de inhoud van *Una holandesa en América* is er in dit artikel in eerste instantie aandacht voor het door Acosta gecreëerde fictieve Nederland en de karaktereigenschappen van haar uit Nederland afkomstige hoofdpersoon Lucía. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de Colombiaanse context waarin de roman geschreven werd en bij de bedoeling die de auteur had met haar boek. Tot slot wordt er geprobeerd antwoord te geven op de vraag waarom rolmodel Lucía juist uit Nederland moest komen en niet uit een ander Europees land.

SOLEDAD ACOSTA DE SAMPER EN UNA HOLANDESA EN AMÉRICA

77

Al voor haar huwelijk met schrijver en politicus José María Samper in 1855 behoorde Soledad Acosta tot de intellectuele en politieke elite van de Colombiaanse hoofdstad Bogotá. Als Samper een functie krijgt bij de Colombiaanse diplomatieke vertegenwoordiging in Parijs, verhuist het echtpaar naar Frankrijk, het land waar Acosta ook al een deel van haar jeugd had doorgebracht. In haar Parijse jaren is Acosta actief als journaliste en levert ze bijdragen aan Colombiaanse dagbladen en tijdschriften. Na haar terugkeer in Bogotá in 1863 publiceert ze haar eerste roman en verhalenbundel. Als journaliste richt ze verschillende tijdschriften op, waarvan *La Mujer* (1879-81) het bekendste is. Thema's die Acosta zowel in haar literaire als in haar journalistieke werk veelvuldig onder de aandacht brengt, zijn de positie van de vrouw in de Colombiaanse samenleving, het belang van goed onderwijs en een gedegen (katholieke) opvoeding.

Sinds enkele jaren geniet het werk van Acosta een herwaardering en is er weer volop aandacht voor haar literaire en journalistieke productie. Momenteel wordt ze niet alleen gezien als een van de meest vooraanstaande vrouwelijke auteurs van het negentiende-eeuwse Colombia, maar van heel Zuid-Amerika.¹ De laatste jaren verschenen er nieuwe edities van haar boeken, een biografie en publiceerden Colombiaanse en buitenlandse wetenschappers uitgebreide studies over haar werk.

Una holandesa en América, volgens de ondertitel een *novela psicológica y de costumbres*, werd in 1876 in eerste instantie gepubliceerd in afleveringen in de

1 Zie bijv.: Catharina Vallejo, 'Dicotomía y dialéctica. *Una holandesa en América* y el canon', in Soledad Acosta de Samper. *Escritura, género y nación en el siglo XIX*, red. Carolina Alzate en Montserrat Ordóñez (Madrid: Iberoamericana Vervuert, 2005), 289-99; Patricia D'Allemand, "'El sitio que me es permitido llenar': Soledad Acosta de Samper y el campo cultural decimonónico colombiano', in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes, Instituto Caro y Cuervo, 2016), 41-65; Carmina Navia Velasco, 'Protagonistas de Soledad Acosta, señas de resistencias femeninas', in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes, Instituto Caro y Cuervo, 2016), 175-93.

Afb. 1 Foto van Soledad Acosta de Samper op de voorflap van de meest recente editie van *Una Holandesa en América* (Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016).

krant *La Ley* in Bogotá. In 1888 publiceerde de Curaçaose uitgever A. Bethencourt e Hijos de roman in boekvorm. Het verhaal speelt zich af tussen 1852 en 1863, een periode waarin Colombia wordt geteisterd door burgeroorlogen, staatsgrepen, politieke onenigheid en veel geweld. Het boek is verdeeld in vijf delen en een epiloog, die zowel wat betreft lengte als structuur behoorlijk van elkaar verschillen. In het eerste deel, dat zich afspeelt in Nederland, introduceert een alwetende verteller hoofdpersoon Lucía, de dochter van een Nederlandse moeder, Johanna, en een Ierse vader, *Jorge Harris*. Als deze laatste besluit om zijn geluk te gaan beproeven in Colombia, wordt de nog jonge Lucía in Nederland achtergelaten bij haar tante Rieken, een zus van de moeder. Daar groeit ze op met haar nichtje, dat ook Rieken heet. Als in Colombia Lucía's moeder overlijdt, vraagt haar vader haar

om de zorg voor het in Amerika flink uitgebreide gezin op zich te komen nemen. Lucía, inmiddels begin twintig, besluit haar geboorteland te verlaten om in Colombia haar vader bij te staan bij de opvoeding van de haar onbekende broertjes en zusjes. Onder de hoede van de Colombiaanse familie Almeida, vader, moeder en dochter Mercedes, met wie Lucía al snel een warme vriendschap sluit, reist ze vanuit Frankrijk per boot naar Colombia. Het verloop van de reis, haar eerste indrukken van haar nieuwe vaderland en haar aankomst op *Los Cocos*, de *hacienda* van haar vader, worden beschreven in deel 2 en 3 van de roman. In het derde deel wordt ook uitgebreid verteld hoe Lucía de opvoeding van haar totaal verwilderde broertjes en zusjes ter hand neemt en enige orde probeert te scheppen op de verwaarloosde en chaotische *hacienda*. In deel 4 verblijft Lucía, ziek en gestrest door al het gedoe met haar familie, bij haar vriendin Mercedes in Bogotá, waar ze te maken krijgt met een van de vele staatsgrepen die Colombia gedurende de hele negentiende eeuw teisterden. In deel 5 is Lucía terug op *Los Cocos*, waar ze verder gaat met het in het gareel brengen van zowel haar broertjes en zusjes als van haar aan opium verslaafde vader. In de korte epiloog lezen we hoe het tien jaar na haar aankomst in Colombia gaat met *nuestra holandesa*. Lucía blijft Nederlandse, daar laat de verteller geen twijfel over bestaan, maar voelt zich inmiddels volkomen thuis in Colombia.

LUCÍA, NEDERLAND EN DE NEDERLANDERS

Er bestaat geen Nederlandse vertaling van *Una holandesa en América*; de in deze en volgende paragrafen aangehaalde citaten zijn vertaald voor dit artikel en gebaseerd op de laatste editie van de roman, die in 2016 werd verzorgd door Carolina Alzate en Catharina Vallejo. De paginanummers achter de citaten verwijzen naar deze uitgave.² De hier opgenomen illustraties zijn afkomstig uit een door Acosta voor privégebruik gemaakt plakboek dat als facsimile werd toegevoegd aan de meest recente uitgave van de roman. Verderop in dit artikel zal kort stilgestaan worden bij dit door de auteur gemaakte plakboek.

Het 'eentonige landschap' (p. 31) ten noorden van Amsterdam waar Lucía opgroeit bij haar tante en nichtje, wordt vooral beschreven in het eerste deel van de roman, die als titel heeft 'Lucía in Nederland'. In datzelfde eerste deel geeft de alwetende verteller zijn Colombiaanse lezers meer informatie over het karakter van de gemiddelde Nederlander:

² Soledad Acosta de Samper, *Una holandesa en América*, red. Carolina Alzate en Catharina Vallejo (Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016).

dit is het land van het geduld: mannen, vrouwen en kinderen leiden een bedaard en rustig leven, en bereiken de ouderdom zonder zich ooit te hebben opgewonden of zonder ooit de minste haast te hebben gehad. Ook de dieren hebben dit vreedzame karakter [...]. Kinderen spelen stilletjes en zonder zich druk te maken; vrouwen mijmeren rustig voor zich uit in plaats van met elkaar te praten, en de mannen roken hun lange pijpen zonder te ruziën of te bekvechten [...]; ze menen dat er in de wereld geen reden belangrijk genoeg zou kunnen zijn om hen te dwingen zich op te winden en te stoppen met het uitblazen van rook. (p. 13)

80 ‘Vreugde en vrede’ luidt de tekst boven de voordeur van het huis van Rieken, de tante van Lucía; woorden die volgens de verteller de inwoners van het huis goed karakteriseren. Bij de introductie van buurman Carlos van Verpoen wordt andermaal, indirect in dit geval, het rustige karakter van de Nederlanders onderstreept: ‘een bepaalde energie en een vurige blik, gekoppeld aan zijn bedrijvigheid, lieten er geen twijfel over bestaan dat hij bloed van een of ander zuidelijk ras in zich moest hebben’ (p. 14). Over de bediende van deze Carlos wordt opgemerkt dat hij ‘alles deed met een levendigheid en een vlotheid die erop wezen dat deze man geen Nederlander was’ (p. 17). Wanneer de reactie wordt beschreven van Brígida, het dienstmeisje van Lucía’s tante Rieken, op een slecht bericht dat Carlos komt brengen, wordt de toon ironisch en lijkt het bijna alsof er wordt gespot met de rust van de Nederlanders:

‘Een slecht bericht,’ herhaalde de Nederlandse met haar bolle wangen, zonder zich echter te haasten of zelfs maar in beweging te komen.

‘Ja, en ik herhaal, het kan zijn dat ze dat binnen nodig hebben.’

‘En wat kan dat bericht dan zijn?’, vroeg het dienstmeisje andermaal onverstoort. [...]

Het dienstmeisje zette het op een rennen in de richting van het huis, en ook al rende ze in werkelijkheid niet, zij dacht dat ze vloog (p. 17)

Heel belangrijk in Nederland, dat ‘prozaïsche land’ (p. 22), is *el justo medio*, het juiste midden, zoals nicht Rieken uitlegt aan Lucía:

‘Voor sommige mensen zal het wellicht moeilijk zijn om dit te vinden’, antwoordde Rieken ernstig, ‘maar ik heb mijn moeder horen zeggen dat iedere persoon die zich laat leiden door overdreven gevoelens een groot risico loopt om op z’n weg veel ongeluk tegen te komen. En daarom probeer ik altijd te zoeken naar dat juiste midden waarover ik het had, en ik weet zeker dat ik zonder dat juiste midden ongelukkig zou zijn.’ (p. 32)

Lucía heeft soms moeite met het vinden van het juiste midden, wat volgens de verteller vooral te wijten is aan het Ierse bloed dat ze heeft van de kant van haar vader, *Jorge Harris*, ‘een opschepperige man, overdreven, luidruchtig, leugenachtig, zoals bijna al zijn landgenoten’ (p. 22). Wanneer haar vader haar vraagt om na het

Afb. 2 Afbeelding van Amsterdam, zoals opgenomen in het door Acosta gemaakte plakboek op basis van de publicatie van haar roman als feuilleton in de Colombiaanse krant *La Ley* (1876). Uit: *Una Holandesa en América* (Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016), p. 72.

Afb. 3-5 Afbeeldingen van een verondersteld Nederlands landschap met vrouwen (p. 74), en van Waterland (p. 93), en een verondersteld Colombiaans landschap (p. 120), zoals opgenomen in Acosta's plakboek. Uit: *Una Holandesa en América* (Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016).

overlijden van de moeder naar Colombia te komen, heeft Lucía in eerste instantie haar twijfels. Maar na enig nadenken lijkt het idee om haar Nederlandse omgeving, 'prozaïsch, kleingeestig en gewoontjes' (p. 24), in te ruilen voor een nieuw leven in een wereld die haar op basis van boeken en de brieven van haar vader veel spannender lijkt, wel degelijk aanlokkelijk.

Aan het einde van het tweede deel van de roman arriveert Lucía in Colombia. Vanuit haar nieuwe omgeving blijft ze door middel van brieven in nauw contact met haar Nederlandse familieleden. Aanvankelijk heeft *nuestra holandesa* het met haar Nederlandse mentaliteit niet gemakkelijk in de chaos op en rond de *hacienda* van haar vader, maar aan het einde van het boek moet ze vaststellen dat ze zich thuis voelt en volledig geïntegreerd is in de Colombiaanse samenleving. Ze heeft gevochten, zegt ze, en gewonnen. Voor wat betreft deze conclusie is het aardig om de beschrijving van de keurige tuin bij het huis van tante Rieken in Nederland te vergelijken met de beschrijving die in het vijfde deel van het boek wordt gegeven van de tuin van *Los Cocos*, de *hacienda* van Jorge Harris. De tuin kan hier gerust als metafoor worden gezien. Over de tuin van tante Rieken lezen we het volgende:

Aan de voorkant pronkte een kleine, symmetrische tuin met populieren die allemaal op dezelfde manier gesnoeid waren en die wit geverfde stammen hadden, zodat ze elke dag schoongemaakt konden worden; hier en daar stonden op geglaazuurde stenen voetstukken aardewerken vazen met bloeiende planten; de grond was keurig geveegd (p. 15)

Na alle inspanningen van *nuestra holandesa* ziet het er op *Los Cocos* bijna Nederlands uit, zo moet de lezer vaststellen op grond van de beschrijving die aan het einde van het boek wordt gegeven van de tuin rond het huis:

84

Aan de voorkant van het huis pronkte een breed en aangeveegd terras, met aan beide kanten afdakken voor de paarden; rondom was er een boomgaard en een groentetuin, aangelegd op Europese wijze, en nog weer verderop een kippenren en een vijver voor ganzen en eenden, die z'n water kreeg uit een riviertje dat in de omgeving stroomde; alles was een perfect voorbeeld van netheid. (p. 169)

In het voorafgaande zagen we dat de Nederlanders worden omschreven als geduldig en bedaard; lui zijn ze echter geenszins, zo wordt in het eerste deel van het boek enkele malen benadrukt: 'Ofschoon het nog vroeg was, was elk levend wezen bezig, volgens de gebruiken van het land, dat wil zeggen, men was aan het werk zonder veel gedoe of lawaai te maken' (p. 14). Het resultaat van deze werklust is een keurige omgeving: 'nergens was een afgevallen blad, vuilnis of een onregelmatigheid te zien, en zelfs het gras had overal een en dezelfde smaragdgroene kleur' (p. 15). Gezien dit alles is het logisch dat de verteller opmerkt dat 'in die tijd de liefde voor huishoudelijk werk een onmiskenbare eigenschap was van een Nederlands gezin' (p. 16). Het beeld dat van Lucía wordt gegeven komt overeen met deze meer algemene omschrijvingen; in de epiloog wordt haar karakter en manier van doen als volgt samengevat: 'ze is altijd druk bezig, ijverig, schoon op het overdrevene af, goed tot in het uiterste; ze gaat echter stevig de strijd aan met alles wat niet goed is' (p. 177). Lucía zelf voegt daaraan toe: 'Uitrusten! Je rust uit van iets door iets anders te gaan doen, en er is niets ergers dan niets te doen te hebben' (p. 180).

Het beeld dat Lucía zich op basis van boeken en de brieven van haar vader heeft gevormd van Colombia komt absoluut niet overeen met de werkelijkheid. De eerste indrukken die ze als keurige Nederlandse vrouw krijgt van haar nieuwe land en zijn inwoners stuiten haar tegen de borst en zijn ronduit negatief:

Het trieste aanzien van het gloeiendhete en onontwikkelde eerste dorp waar onze Hollandse arriveerde, de aanblik van de onbeschaafde en stugge negers die ze in de straten zag, de blote kinderen, de slonzige, nauwelijks geklede vrouwen, de kale en verlaten straten en pleinen - alles veroorzaakte een diepe afschuw bij de keurige en verzorgde Lucía (p. 53).

Ook de kennismaking met haar broers Burns en Moore en de eerste indruk van de *hacienda* van haar vader zijn voor *nuestra holandesa* weinig positief. In een brief aan haar Colombiaanse vriendin Mercedes, die in de hoofdstad Bogotá woont, schrijft Lucía:

wat kan ik je zeggen over het huis zelf? Smerig, vol rommel en troep. [...] Je kunt je voorstellen in welke toestand zich alles bevond: vies, schimmelig, kapot, en onder het stof, de spinnenwebben en de viezigheid. (p. 73-74)

Wat Lucía mist in Colombia en met name ook in en rond het huis van haar vader is *civilización*. Nederland wordt voorgesteld als een *país civilizado*, en het is juist deze beschaving, zo belangrijk voor Lucía, die ontbreekt in haar nieuwe omgeving. Gezien de hele situatie op en rond *Los Cocos* weet Lucía wat haar te doen staat:

Er was ondertussen geen tijd te verliezen en het was meer dan noodzakelijk om zonder enig oponthoud aan het werk te gaan en te proberen om binnen het haalbare het huis op orde te brengen en [...] die wilden te leren om als beschaafde mensen te leven. (p. 76)

Op basis van een fragment in het laatste deel van de roman kunnen we concluderen dat ze enig succes heeft kunnen boeken in haar *proceso civilizador*:

onze bescheiden heldin leefde rustig op Los Cocos, hoewel haar leven een voortdurende strijd was. De inspanningen om haar familie enige beschaving bij te brengen waren namelijk groter dan de inspanningen die haar voorouders van moederskant hadden moeten leveren bij de verovering van Batavia. Echter, de overtuiging dat haar werkzaamheden tot vooruitgang leidden, al ging het langzaam, gaf haar moed. Ze zag dat de morele thermometer op de *hacienda* steeg en dat de situatie zichtbaar verbeterde door haar zorgzaamheid, wat haar een gevoel van trots en diepe voldoening gaf. (p. 157)

Als het gaat om de positie van de vrouw in de samenleving is het boek duidelijk: de vrouw is in eerste instantie het middelpunt van een gezin. Lucía kent haar plaats; als Nederlandse heeft zij 'liefde voor huishoudelijk werk [...], in die tijd een onmisbare eigenschap van een Nederlands gezin' (p. 21). Als Lucía's vader haar na het overlijden van de moeder vraagt om naar Colombia te komen, wijst tante Rieken (in het onderstaande citaat aangeduid met haar achternaam Zest) Lucía op haar plichten als vrouw, als dochter en als zus:

Hoewel mevrouw Zest zeer verdrietig was, meende ze dat het Lucía's overduidelijke plicht was om haar vader bij te staan; die leek haar dringend nodig te hebben. Haar verdriet verbijtend, liet ze haar geliefde nichtje weten dat een vrouw alleen door haar plichten te vervullen gelukkig kan zijn in het aardse leven en later in het eeuwige leven (p. 28)

Hoewel het voor Lucía absoluut niet nodig is dat haar tante haar helpt herinneren aan haar plichten, valt het *nuestra holandesa* bepaald zwaar om de situatie op en rond de *hacienda* van haar vader op orde te brengen en haar broertjes en zusjes op

te voeden tot beschaafde jonge mensen. Het is niet verbazingwekkend dat het haar op een bepaald moment allemaal te veel wordt en haar vader zich genoodzaakt ziet om haar naar Bogotá te sturen, waar ze kan herstellen in de koele lucht. In de hoofdstad verblijft Lucía enige tijd in een klooster, wat haar goed bevalt. Daar blijven is echter absoluut geen optie: 'ik heb grote verplichtingen buiten de muren van dit klooster, verplichtingen die belangrijker zijn dan een eeuwig verblijf hier' (p. 124). Lucía keert terug naar *Los Cocos* om daar haar *trabajo civilizador* voort te zetten:

Ze gaf zich met haar hele ziel en zaligheid over aan de verplichtingen die ze op zich had genomen, waarbij ze voor altijd elke vorm van idealisme het zwijgen oplegde en voor altijd afzag van elke hoop op liefhebben of bemind worden. (p. 157)

86

Als Nederlandse is Lucía protestant, een godsdienst die Acosta goed kende dankzij haar Canadese moeder. In haar opvoeding kreeg de schrijfster volgens William Plata enkele volgens hem duidelijk protestante normen en waarden mee.³ Behalve zelfbeheersing en ingetogenheid noemt hij het in het openbaar afzien van het uiten van gevoelens, het rationeel analyseren van lastige situaties en het koesteren van een zekere victoriaanse moraal. Al deze eigenschappen vinden we terug bij Lucía, waar ze positief worden aangemerkt. Ondanks dit gunstige beeld van het protestantisme, is er geen enkele twijfel dat er voor Acosta maar één werkelijke godsdienst was: het katholicisme. Het is dus weinig verbazingwekkend dat Lucía zich in de loop van het verhaal bekeert tot deze religie. Het thema van de godsdienst komt voor het eerst naar voren in een brief van Lucía aan haar vriendin Mercedes in Bogotá. *Nuestra holandesa* schrijft het volgende:

Je hebt het over de noodzaak van ieder mens om een godsdienst te hebben die kan troosten en kracht kan geven bij verdriet en moeilijkheden, en je zegt dat alleen het christendom, en dan vooral het katholicisme, een steun en verlichting kan zijn in deze situaties, omdat deze religie niet alleen kracht geeft, maar ons ook inspireert tot berusting, iets wat we nergens anders ooit zullen vinden. (p. 78)

Lucía betreurt het dat religie nauwelijks een rol speelt op *Los Cocos*. Haar Ierse vader is weliswaar protestant, maar gaat nooit naar de kerk; zus Clarisa en twee broertjes hebben zich bekeerd tot het katholicisme, maar doen er niets aan. Mede onder invloed van Mercedes gaat Lucía nadenken over haar geloof. Als ze tijdens haar ziekte in Bogotá verblijft, beschreven in het vierde deel van het boek, zet ze onder invloed van de familie van haar vriendin een flinke stap in de richting van een bekering naar het katholicisme. In de week voor Pasen

3 William Elvis Plata, 'Soledad Acosta de Samper. La modernidad en el catolicismo decimonónico', in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes; Instituto Caro y Cuervo, 2016), 392-93.

woonde Lucía met haar vriendinnen, voor de eerste keer, de imposante ceremonies mee van het katholieke geloof, die veel indruk op haar maakten en eraan bijdroegen dat haar geest tot rust kwam. Er ontwaakte in haar een enorme liefde voor Jezus, onze Verlosser, die stierf om ons te redden. En terwijl ze dacht aan God, voelde ze dat alleen in het geloof verlichting en troost te vinden zijn en dat wereldse zaken slechts bedrog zijn, illusies die voortkomen uit onze verbeelding. (p. 112)

Korte tijd later wordt Lucía katholiek. Dankzij haar nieuwe geloof kan ze haar werk op *Los Cocos* volhouden. In het laatste deel van het boek lezen we het volgende:

87

Bij zoveel tegenslag en met als enige troost de brieven die ze ontving van Mercedes en de brieven die haar vanuit Nederland werden geschreven koesterde Lucía in het diepst van haar ziel een medicijn dat al haar morele pijn genas en alle hobbels van het leven verzachtte: haar geloof. [...] En hoewel het lang duurde voordat ze aan de buitenwereld liet zien dat voor haar het katholicisme het enige geloof was dat de zoete berusting verschaft die zorgt voor deugdzaamheid, onderwees ze haar jongere zusjes de katholieke catechismus en legde ze hun de de mysteriën van het geloof uit. (p. 158)

In haar doen en laten weet Lucía haar nieuwe geloof te combineren met de mentaliteit die ze als meisje heeft meegekregen in het gezin van haar tante; een mentaliteit die, zoals we hierboven al zagen, wellicht het beste omschreven kan worden als: hou vast aan het juiste midden.

In veel van haar (journalistieke) teksten benadrukte Acosta het belang van een goede opvoeding en goed onderwijs. In *Una holandesa en América* komen deze thema's ook duidelijk naar voren. Zowel bij Clarisa, een oudere zus van Lucía, als bij Johanna, de moeder van beide vrouwen, is te zien hoe het mis kan gaan. Een slechte opvoeding en slecht onderwijs leidden bij Johanna tot een zeker *romanticismo*, dat allerlei onrealistische hersenschimmen en fantasieën veroorzaakte. Bij haar ontstond 'de gewoonte zich bezig te houden met futiliteiten, die haar de liefde voor huishoudelijk werk deden verliezen' (p. 21). Lucía daarentegen heeft bij tante Rieken een goede opvoeding en goed (thuis)onderwijs genoten, waardoor noch de negatieve invloed van haar Ierse vader noch het al te dromerige van haar moeder een kans kreeg. Eenmaal op *Los Cocos* blijft onderwijs een belangrijk thema voor Lucía. Aan Mercedes schrijft ze:

mijn vader ging uit van het idee dat zijn kinderen hun eigen keuzes moesten maken en wilde hun geen enkele vorm van onderwijs geven. Hij eist dat ze met de dagloners aan het werk gaan en het enige wat hij doet is hun een salaris betalen, net als aan de andere arbeiders. (p. 74)

Dit vindt Lucía onacceptabel en 's avonds leert ze haar boertjes en zusjes lezen en schrijven.

88

Al met al wordt *nuestra holandesa* Lucía voorgesteld als praktisch, realistisch en ijverig. Ze is afkomstig uit een keurig, schoon en aangeharkt land vol hardwerkende mensen. Lucía houdt vast aan het juiste midden en weet dat overdreven fantasieën nergens toe leiden. Dankzij een goede Nederlandse opvoeding en gedegen onderwijs kent ze haar plaats in de samenleving; als vrouw des huizes is ze het middelpunt van het gezin. Het is haar plicht ervoor te zorgen dat het gezinsleven soepel draait, haar familieleden enige beschaving wordt bijgebracht en het (katholieke) geloof in het dagelijkse doen en laten leidend is. In het voorafgaande hebben we kunnen zien dat de verteller een directe relatie legt tussen de positieve eigenschappen van Lucía en haar Nederlandse afkomst en opvoeding. Het is wat dit betreft merkwaardig dat Lucía niet volledig Nederlands is, alhoewel ze wel voortdurend als zodanig wordt gepresenteerd (*nuestra holandesa*). Over haar Ierse vader wordt in het boek niets positiefs gezegd.

COLOMBIAANSE CONTEXT EN EUROPESE CULTUUR

Als we iets meer willen zeggen over de boodschap die Acosta via Lucía met haar boek wilde meegeven, is het van belang om kort aandacht te besteden aan de politiek-maatschappelijk context waarin de roman werd geschreven. De liberale Zuid-Amerikaanse elite die na de onafhankelijkheidsstrijd tegen Spanje aan het begin van de negentiende eeuw aan de macht was gekomen, richtte zich voor de aanpak van de sociale, politieke en economische problemen waar de jonge republieken zich voor zagen gesteld op Europa. Het was duidelijk dat 'in social and cultural terms, progress meant Europeanization – attracting European immigrants, aping European culture among the elites, and imposing European culture on the non-European peoples of the region.'⁴ In de koloniale tijd waren Spanje en Portugal belangrijk; na de onafhankelijkheid verschoof de aandacht naar andere regio's:

De culturele oriëntatie op Europa werd vrijwel terstond na het verwerven van de politieke zelfstandigheid versterkt. [...] Velen verwierpen de Spaanse en Portugese erfenis, omdat ze die zagen als de oorzaak van de grote achterstand die Latijns-Amerika op allerlei gebied had. In plaats daarvan richtten zij de blik op West-Europa.⁵

Naast het oplossen van tal van politieke en sociaal-economische problemen, hielden de nieuwe liberale machthebbers zich ook bezig met een lastigere kwestie:

4 Marshall C. Eakin, *The history of Latin America. Collision of cultures* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), 219.

5 Hans Vogel, *Geschiedenis van Latijns-Amerika* (Utrecht: Het Spectrum, 2002), 100.

het creëren van een nationale identiteit, en ook wat dit betreft werd er gekeken naar Europa. De discussies over dit thema begonnen al aan het einde van de achttiende eeuw en zouden gedurende de hele negentiende eeuw doorgaan.⁶ Eakin vat het moeizame proces als volgt samen:

In the first 50 years after independence, most of the new nations of Latin America would face enormous difficulties *beginning* the process of nation-building. In most cases, the process would not be *consolidated* until the twentieth century, especially the construction of national communities.⁷

In de discussies over dit thema mengden zich niet alleen politici, maar ook literatoren, die in hun werk de maatschappelijke problemen van hun tijd vanuit een eigen perspectief aan de orde stelden en daarbij andere accenten legden dan de beleidsbepalers. Dat gebeurde ook in Colombia.⁸

Soledad Acosta is de meest vooraanstaande vrouwelijke auteur die zich in de tweede helft van de negentiende eeuw mengt in tal van maatschappelijke discussies. In haar journalistieke en literaire werk schuwt ze de actualiteit niet. Door middel van haar romans, verhalen en artikelen bedrijft Acosta politiek; via haar werk gaat ze de dialoog aan met de actualiteit, waarop ze middels datzelfde werk haar invloed probeert uit te oefenen.⁹ Acosta behoort tot een generatie schrijvers die ernaar streeft om via hun literaire werk de jonge republiek, onafhankelijk sinds 1819, tot een echt vaderland te maken. Zoals Carolina Alzate het verwoordt: deze schrijvers waren het land niet zozeer aan het *beschrijven*, als wel aan het *schrijven*.¹⁰ Binnen deze context werkt Acosta aan *Una holandesa en América*, een roman die niet alleen in het oeuvre van de schrijfster een belangrijke plaats inneemt, maar ook in de Colombiaanse literatuurgeschiedenis tot de belangrijkste werken behoort.¹¹ Het boek bekritiseert de romantische idealisering van de

⁶ Ibidem, 125.

⁷ Eakin, *The history of Latin America*, 203.

⁸ Zie bijv. Carolina Alzate, *Soledad Acosta de Samper y el discurso letrado de género, 1853-1881* (Madrid, Frankfurt am Main: Iberoamericana Vervuert, 2015), 31; en Carmen Eliza Acosta Peñaloza, '“Allí tenía todo lo que necesitaba, lo que podía desear”. Soledad Acosta, joven lectora que escribe un diario', in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes, Instituto Caro y Cuervo, 2016), 27.

⁹ Vallejo, 'Dicotomía y dialéctica', 297.

¹⁰ 'Más que *describir* el país, esos letrados lo estaban *escribiendo*'. Carolina Alzate Cada-vid, 'Presentación', in Soledad Acosta de Samper, *Una holandesa en América* (Bogotá: Biblioteca Nacional de Colombia, 2015), 19, http://catalogoenlinea.bibliotecanacional.gov.co/client/es_ES/search/asset/107047/0.

¹¹ Carolina Alzate, 'Crítica. Los elegidos. Un viaje por cuatro siglos de creación literaria,' *El País*, 24 november 2007; en Carolina Alzate, 'De la novela psicológica a la novela de costumbres. El proyecto narrativo de Soledad Acosta de Samper a la luz de la revista *La Mujer*,' in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes, Instituto Caro y Cu-

vrouw en het Amerikaanse landschap en reikt tegelijkertijd alternatieven aan.¹² Acosta brengt in *Una holandesa en América* bepaald wenselijk gedrag onder de aandacht van haar lezers en presenteert daarbij *nuestra holandesa* Lucía als rolmodel, waarbij de auteur haar literaire verbeelding van Nederland en de Nederlanders gebruikt om, zoals Eakin stelde, ‘imposing European culture on the non-European peoples of the region’.¹³

ACOSTA EN EUROPA

90 Gezien het bovenstaande is het niet verwonderlijk dat Acosta koos voor een Europese hoofdpersoon voor *Una holandesa en América*. Lastiger is de vraag waarom ze juist opteerde voor een Nederlandse protagoniste. Kende ze Nederland? Had ze een beeld van Nederlanders? Hadden haar landgenoten zo'n beeld? Baseerde zij haar fictieve verbeelding van Nederland op eigen ervaringen? Acosta verbleef al tijdens haar jeugd langere tijd in Europa, met name in Frankrijk, het land waar ze ook als getrouwde vrouw een aantal jaren woonde. Met haar man José María Samper, die rond het midden van de negentiende eeuw een diplomatieke functie had in Parijs, maakte ze kortere en langere reizen door verschillende landen; van deze reizen deed ze verslag in haar dagboek en in journalistieke reportages. In deze teksten beschrijft Acosta een continent in verval.¹⁴ Normen en waarden vervagen meer en meer, de rol van de godsdienst in de samenleving wordt steeds kleiner en op tal van plaatsen is het een chaos. Over al deze problemen vinden we in *Una holandesa en América* een overdenking van Mercedes, de vriendin van Lucía en het alter ego van de schrijfster.¹⁵ Vanuit Bogotá schrijft Mercedes het volgende aan Lucía:

Waar hebben ze het over in mijn omgeving? Over niets anders dan revoluties, verraad, trouweloosheid en oproer, en dan niet alleen in deze arme republiek; de hele wereld is onrustig en in beweging. Er zijn oorlogen in Peru, in Ecuador, in Venezuela; er zijn opstanden in Spanje en er woedt een gewapende strijd tussen Griekenland en Turkije; Franse, Engelse en Italiaanse legers marcheren op naar Rusland; ondertussen is China slachtoffer van een verschrikkelijke opstand waarin dagelijks honderden mensen omkomen... De hele wereld is slachtoffer van onderlinge

ervo, 2016). 201, 203.

12 Alzate, 'Crítica. Los elegidos'.

13 Eakin, *The history of Latin America*, 219.

14 Nina Gerassi-Navarro, 'El viaje como reflexión política. Soledad Acosta de Samper y su viaje a España, 1892,' in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes; Instituto Caro y Cuervo, 2016), 334.

15 Carolina Alzate, 'Otra amada y otro paisaje para nuestro siglo XIX. Soledad Acosta de Samper y Eugenio Díaz Castro frente a *María*', *Lingüística y Literatura* 59 (2011): 123.

ruzies. En dat heet dan de eeuw van de beschaving en vooruitgang, de eeuw van verlichting? (p. 134)

Voor de conservatieve en katholieke Acosta is het liberalisme, zoals dat omarmd is door tal van Europese en Latijns-Amerikaanse landen, de bron van alle kwaad. De snelle industrialisatie en de opkomst van socialistische en anarchistische organisaties en vakbonden hebben in de ogen van de Colombiaanse schrijfster geleid tot tal van sociaal-economische en politieke veranderingen waarin zij zich slecht kan vinden. Waar alle chaos die Acosta om zich heen ziet vandaan komt, is voor haar meer dan duidelijk: Frankrijk. In dit land ervaart ze een totaal verval van de voor haar zo belangrijke traditionele normen en waarden gebaseerd op het katholicisme.

Over de directe buurlanden van Frankrijk is Acosta nauwelijks positiever, zo blijkt bijvoorbeeld uit *Viaje a España* (1892). Spanjaarden zijn smerig, ze hebben geen manieren en een slechte arbeidsmoraal; bovendien is het land corrupt, wat duidelijk is te zien in het gedrag van overheidsfunctionarissen.¹⁶ Zwitserland is al niet veel beter; in de tweede editie van *Recuerdos de Suiza* (1879) laat Acosta weten dat het land een toevluchtsoord is geworden voor Duitse en Franse communisten, en van die mensen moet de schrijfster weinig hebben.¹⁷

Acosta had al met al redenen genoeg om niet te kiezen voor een Franse, Spaanse of Zwitserse hoofdpersoon van een roman waarin ze de Colombiaanse lezer een spiegel wilde voorhouden en een voorbeeld wilde aanreiken. Een hoofdpersoon uit een van deze landen zou voor haar nooit een voorbeeldfunctie gehad kunnen hebben, zo lijkt het. Een rolmodel uit Nederland zou een veilig en interessant alternatief geweest kunnen zijn. Nederland was een land waar alles wat Acosta zo verfoeide in het revolutionaire Frankrijk ver te zoeken was. Het gezin was hier de hoeksteen van de samenleving en het dagelijks leven – rustig, bedaard, gemoedelijk – werd bepaald door het geloof.¹⁸

Vallejo is er zeker van dat Acosta het geboorteland van de hoofdpersoon van haar roman uit eigen ervaring kende en dat ze zich bij het beschrijven van de Nederlanders en het leven in Nederland rond 1850 baseerde op persoonlijke ervaringen. Met name de beschrijvingen van het landschap, de huizen, de gewoontes en het dagelijks leven, zoals die te vinden zijn in het eerste deel van de roman, zouden erop wijzen dat Acosta Nederland had bereisd.¹⁹ Dit laatste kan zo zijn. Ech-

¹⁶ Gerassi-Navarro, 'El viaje como reflexión política', 323-24.

¹⁷ Catharina Vallejo, 'La perspectiva femenina de un viaje. "Recuerdos de Suiza" de Soledad Acosta de Samper (1859) y *Viajes de un colombiano en Europa* (1862) de José María Samper', in *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada (Bogotá: Universidad de los Andes; Instituto Caro y Cuervo, 2016), 107.

¹⁸ Marita Mathijssen, *De gemaskerde eeuw* (Amsterdam: Querido, 2002), 244.

¹⁹ Catharina Vallejo, '1888: Bethencourt en Curacao para *Una holandesa en América*,' in

ter, de vraag of Acosta zelf ooit in Nederland is geweest, lijkt weinig relevant, aangezien *Una holandesa en América* een roman is, een fictieve verbeelding. Beller en Leerssen stellen wat dit betreft: 'Literary works unambiguously demonstrate that national characterizations are commonplace and hearsay rather than empirical observation or statements of fact'.²⁰

Wat betreft die fictieve verbeelding biedt de laatste uitgave van *Una holandesa en América* (2016) een interessant extraatje. Deze editie bevat namelijk niet alleen de tekst van de roman, maar ook een facsimile van een door Acosta zelfgemaakt plakboek. In dit unieke en nooit eerder gepubliceerde document combineert de schrijfster de tekst van haar roman zoals die in 1876 als feuilleton was gepubliceerd in de krant *La Ley* met illustraties die ze uit Engelse en Franse tijdschriften en boeken heeft geknipt. Alzate merkt op dat de schrijfster bij haar selectie van de afbeeldingen niet lichtzinnig te werk is gegaan, aangezien de gekozen plaatjes goed aansluiten bij de belangrijkste thema's en gebeurtenissen van het verhaal.²¹ Zo contrasteert ze in de afbeeldingen nadrukkelijk het Nederlandse landschap met het Colombiaanse; tegenover 'una naturaleza domesticada' in Lucía's geboorteland staat 'una naturaleza en proceso de domesticación o no domesticada' in Colombia.²² In het algemeen echter bieden de illustraties die door Acosta bij het Nederlandse deel van de roman zijn geselecteerd, een weinig herkenbaar landschap; de Colombiaanse lezers kregen bijvoorbeeld een zeer vertekend beeld van Waterland, de regio waar Lucía opgroeit. Ongetwijfeld had dit (mede) te maken met de tijdschriften en boeken waarover de auteur kon beschikken voor haar knip- en plakwerk. Zo is de afbeelding van de haven van Amsterdam, het eerste plaatje in het plakboek van Acosta, waarschijnlijk afkomstig uit een Frans boek, de *Geographie universelle* (1810) van Malte-Brun, tussen 1855 en 1858 in een uitgebreidere editie opnieuw op de markt gebracht door Théophile Lavallée.²³

Hoe de beeldvorming van Nederland en Nederlanders was in literaire teksten die in de negentiende eeuw in Zuid-Amerika werden geschreven, is een interessante vraag voor vervolgonderzoek, maar valt buiten het bestek van dit artikel. Zeker is dat behalve in de hier besproken roman Nederland niet voorkwam in de negentiende-eeuwse Colombiaanse literatuur. In hoeverre de verbeelding van Acosta aansloot bij bestaande beelden van Nederland in Colombia is lastig te zeg-

Una holandesa en América, Soledad Acosta de Samper (Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016), xxiv.

²⁰ Manfred Beller en Joep Leerssen, 'Foreword', in *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*, red. Manfred Beller en Joep Leerssen (Amsterdam: Rodopi, 2007), xiii.

²¹ Carolina Alzate, 'La escritora en su taller. Papel y tijeras para *Una holandesa en América*,' in *Una holandesa en América*, Soledad Acosta de Samper (Bogotá: Universidad de los Andes, Biblioteca Nacional de Colombia, Instituto Caro y Cuervo, 2016), xvi.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, xv.

gen. Duidelijk is wel dat in de periode dat de schrijfster aan haar roman werkte, er nauwelijks contact was tussen Nederland en Colombia. Aan het begin van de eeuw was dat gedurende korte tijd anders geweest. Koning Willem I deed tijdens de eerste jaren van zijn regeerperiode nadrukkelijke pogingen om handelsbetrekkingen aan te knopen met de in 1819 onafhankelijk geworden República de Gran Colombia. In deze plannen speelde Curaçao een centrale rol: 'Colombia was zijn land met gouden bergen en Curaçao zijn parel in de Caraïbische Zee.'²⁴ Al in 1824 werd er een gezant naar Bogotá gestuurd, die enkele jaren later werd vervangen door een consul. Het in 1829 ondertekende handelsverdrag tussen beide landen bleef echter een dode letter, aangezien in 1830 zowel Nederland als Colombia te maken kreeg met afscheidingsproblemen. Het consulaat in Bogotá werd gesloten en de diplomatieke zaken voor Colombia werden voortaan afgehandeld door de ambassade in Caracas, Venezuela.²⁵

SLOTOPMERKINGEN

Soledad Acosta behoorde volgens Alzate tot een schrijversgeneratie die zich volledig wilde inzetten voor *fundar una nación*, literatoren die met hun literaire en journalistieke werk sociaal-maatschappelijke thema's onder de aandacht brachten.²⁶ Op die manier wilden ze bijdragen aan het proces om van hun land, dat pas sinds enkele decennia als zodanig bestond, een echt *patria* te maken. Vanuit dit perspectief koos Acosta een Nederlandse hoofdpersoon en vanuit dit perspectief presenteerde ze haar Colombiaanse publiek een literaire verbeelding van Nederland en zijn bewoners. In *Una holandesa en América* creëerde Acosta haar Nederland en haar Nederlanders. Via *nuestra holandesa* Lucía worden bepaalde Colombiaanse maatschappelijke problemen aan de kaak gesteld. Tegelijkertijd worden er alternatieven aangereikt, die nadrukkelijk worden gekoppeld aan Nederland en de Nederlanders. De beschrijvingen van Nederland en de Nederlanders zijn gemanipuleerd, geïdealiseerd en generaliserend; ze moesten tenslotte passen bij de boodschap die de schrijfster via rolmodel Lucía aan haar (met name vrouwelijke) lezers wilde meegeven. Relevant wat dit betreft is de volgende opmerking van Beller: 'Valorizing the Other is, of course, nothing but a reflection of one's own point of view.'²⁷

Zoals al eerder benadrukt waren de schrijvers van de generatie van Acosta niet zo zeer bezig met het *beschrijven* van hun land, maar veeleer met het *schrijven* er-

²⁴ Sytze van der Veen, *Groot Nederland en Groot Colombia, 1815-1830* (Hilversum: Verloren, 2015), 119.

²⁵ Ibidem, 233.

²⁶ Alzate, *Soledad Acosta de Samper y el discurso letrado de género*, 19.

²⁷ Manfred Beller, 'Perception, image, imagology,' in *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*, red. Manfred Beller en Joep Leerssen (Amsterdam: Rodopi, 2007), 6.

van.²⁸ Het is aardig om deze opmerking te leggen naast een observatie van Balzac, die door Acosta wordt gebruikt als motto van het vijfde en laatste deel van haar roman: 'La vie est un travail, un métier qu'il faut se donner la peine d'apprendre' (p. 155). Kennelijk meende Acosta dat in dit leerproces en in het proces van *escribir el país*, Nederland en de Nederlanders konden fungeren als inspiratiebron voor Colombia en de Colombianen. De vraag hoe de roman indertijd werd ontvangen en of Acosta's lezerspubliek de boodschap die zij met het boek wilde doorgeven heeft opgepikt, nodigt uit tot verder onderzoek.

94 BIBLIOGRAFIE

- Acosta Peñaloza, Carmen Eliza. "Allí tenía todo lo que necesitaba, lo que podía desear". Soledad Acosta, joven lectora que escribe un diario'. In *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*, red. Carolina Alzate en Isabel Corpas de Posada, 25-40. Bogotá: Universidad de los Andes; Instituto Caro y Cuervo, 2016.
- Alzate, Carolina. 'Crítica: los elegidos. Un viaje por cuatro siglos de creación literaria'. *El País*, 24 november 2007.
- . 'Otra amada y otro paisaje para nuestro siglo XIX. Soledad Acosta de Samper y Eugenio Díaz Castro frente a María'. *Lingüística y Literatura* 59 (2011): 117-35.
- . *Soledad Acosta de Samper y el discurso letrado de género, 1853-1881*. Madrid: Iberoamericana Vervuert, 2015.
- . 'De la novela psicológica a la novela de costumbres. El proyecto narrativo de Soledad Acosta de Samper a la luz de la revista *La Mujer*'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 197-210.
- . 'La escritora en su taller. Papel y tijeras para *Una holandesa en América*'. In Soledad Acosta de Samper, *Una holandesa en América*, red. Carolina Alzate en Catharina Vallejo, xi-xviii. Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016.
- . 'Presentación'. In Soledad Acosta de Samper, *Una holandesa en América*. Bogotá: Biblioteca Nacional de Colombia, 2015. http://catalogoenlinea.bibliotecanacional.gov.co/client/es_Es/search/asset/107047/o.
- , en Isabel Corpas de Posada, red. *Voces diversas. Nuevas lecturas de Soledad Acosta de Samper*. Bogotá: Universidad de los Andes; Instituto Caro y Cuervo, 2016.
- Beller, Manfred. 'Perception, image, imagology'. In Beller en Leerssen, *Imagology*, 3-16.
- , en Joep Leerssen, red. *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam: Rodopi, 2007.
- Bushnell, David. *Colombia. Una nación a pesar de sí misma. Nuestra historia desde los tiempos precolombinos hasta hoy*. Bogotá: Editorial Planeta Colombiana, 2013.
- Ceballos Gómez, Diana L. 'Desde la formación de la república hasta el radicalismo liberal (1830-1886)'. In Rodríguez Baquero, *Historia de Colombia*, 165-217.
- D'Allemand, Patricia. "El sitio que me es permitido llenar": Soledad Acosta de Samper y el campo cultural decimonónico colombiano'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 41-65.
- Eakin, Marshall C. *The history of Latin America. Collision of cultures*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Gerassi-Navarro, Nina. 'El viaje como reflexión política: Soledad Acosta de Samper y su viaje a España, 1892'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 319-42.
- Mathijssen, Marita. *De gemaskerde eeuw*. Amsterdam: Querido, 2002.

28 Alzate, *Soledad Acosta de Samper y el discurso letrado de género*, 19.

- Navia Velasco, Carmaña. 'Protagonistas de Soledad Acosta, señas de resistencias femeninas'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 175-93.
- Plata, William Elvis. 'Soledad Acosta de Samper. La modernidad en el catolicismo decimonónico'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 391-416.
- Rodríguez Baquero, Luis Enrique e.a. *Historia de Colombia. Todo lo que hay que saber*. Bogotá: Aguilar, Altea, Taurus, Alfaguara, 2011.
- Vallejo Catharina. 'Dicotomía y dialéctica. *Una holandesa en América* y el canon'. In *Soledad Acosta de Samper. Escritura, género y nación en el siglo XIX*, red. Carolina Alzate en Montserrat Ordóñez, 289-99. Madrid: Iberoamericana Vervuert, 2005.
- . '1888: Bethencourt en Curazao para *Una holandesa en América*'. In Soledad Acosta de Samper, *Una holandesa en América*, red. Carolina Alzate en Catharina Vallejo, xix-xxvi. Bogotá: Universidad de los Andes; Biblioteca Nacional de Colombia; Instituto Caro y Cuervo, 2016.
- . 'La perspectiva femenina de una viaje. "Recuerdos de Suiza" de Soledad Acosta de Samper (1859) y *Viajes de un colombiano en Europa* (1862) de José María Samper'. In Alzate en Corpas, *Voces diversas*, 89-112.
- Veen, Sytze van der. *Groot Nederland en Groot Colombia, 1815-1830. De droom van Willem I*. Hilversum: Verloren, 2015.
- Vogel, Hans. *Geschiedenis van Latijns-Amerika*. Utrecht: Het Spectrum, 2002.

Willem Bant (1963) studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam en Literatura y Lengua Castellana aan de Universidad Santo Tomás in Bogotá, Colombia. Hij woont op Aruba, waar hij werkzaam is als docent, vertaler en publicist.